

KOMPETENCIJE VASPITAČA I MOGUĆI UZROCI POGREŠNIH METODOLOŠKIH PRISTUPA IDENTIFIKACIJI MUZIČKI DAROVITE DECE

Rezime: Vaspitači predstavljaju jednu od najvažnijih karika u složenom nizu faktora koji utiču na pravilnu identifikaciju i kasniji rad sa muzički darovitom decom. U novim pedagoško-psihološkim modelima koji su integrativne prirode, pod kompetencijama se podrazumeva skup potencijala, vaspitljivi razvojni kapacitet pojedinca za uspešno ostvarivanje sopstvenih ciljeva, potreba i uloga u različitim oblastima društvenog i profesionalnog života, ali i za međusobno zadovoljavajuće komuniciranje sa drugima. Kompetencije uključuju i sledeće elemente: znanja i razumevanje (teorijsko znanje o akademskom području, kapacitet za spoznaju i razumevanje), znanje o tome kako delovati (praktično primenljiva znanja u određenim situacijama), znanja o tome kako biti (vrednosti kao integralni elementi načina opažanja i življenja sa drugima u društvenom kontekstu). Nedovoljno i/ili neadekvatno razvijene kompetencije vaspitača, ali i mnogi drugi, naizgled minorni, elementi mogu uticati na korišćenje pogrešnih postupaka identifikacije što kao rezultat ima i pogrešnu procenu potencijalno muzički darovite dece.

Ključne reči: kompetencije, vaspitač, instrumenti, darovitost.

Muzički razvoj kao važan faktor celokupnog razvoja deteta

Bez obzira na različite pristupe u razvoju deteta, složićemo se da je to proces kojeg karakterišu različiti stupnjevi ili faze, počev od rođenja pa sve do njegove relativne zrelosti. U poslednje vreme, sve je više reči o značaju muzičkog razvoja u celokupnom razvoju deteta. Time se dosta intenzivno počela baviti i jedna relativno nova psihološka disciplina – psihologija muzike, objašnjavajući muzički razvoj kao *sled stadijuma koji se pojavljuju po utvrđenom razvojnom redosledu u okviru pojedinih uzrasnih raspona* (Mirković – Radoš, 1996). Istraživanja pokazuju da muzičke aktivnosti kao što su pevanje ili sviranje, učešće u muzičkom stvaranju ali i samo doživljavanje, utiče na razne aspekte razvoja ličnosti. Poznato je da fetus već od šestog meseca reaguje na zvuk, povećavanjem frekvencije srca, a da ga pritom ne percipira samo uhom, već celim telom, obzirom da vibracije zvuka dopiru do majčine telesne supstance. Šetler inače smatra da sa muzičkim aktivnostima treba početi što je pre moguće. Slično tome, Šo i Rošer dokazali su da je muzika izuzetno korisna u procesu razvoja mozga, tj. da se slušanjem klasične muzike poboljšava pamćenje i koncentracija, a učenje instrumenta povećava prostorno rasuđivanje (Andre, 2009, 20).

¹ eugencinci@gmail.com

Sve ove činjenice napominjemo kako bi skrenuli pažnju na važnost koju muzički sadržaji u vrtiću i školi mogu imati. Oni, kao što primećujemo, nisu početna tačka muzičkog i opšteg razvoja deteta, već dolaze kao konstantna nadgradnja ranije otpočetog procesa. Zato je od izuzetne važnosti da ishodi, pa samim tim i sadržaji i metode rada budu korektno postavljene. U suprotnom ne samo da neće doći do odgovarajućeg i opšteg razvoja deteta, već će u širem smislu ovakvo nečinjenje ili neodgovarajuće činjenje, sputavati dalji razvoj deteta kao buduće kompletne psihološke ali društveno – kulturne ličnosti.

Muzički sadržaji, dakle, u okviru aktivnosti muzičkog vaspitanja u vrtiću, trebalo bi da predstavljaju svojevrstan logičan sled adekvatnog prethodnog muzičkog razvoja. Naravno, da bi oni bili pravilno osmišljeni, mora se poći od ciljeva ili ishoda. Glavni cilj muzičkih aktivnosti u vrtiću (a nema bitnih razlika ni kada je reč o nastavi muzičke kulture u osnovnoj školi), mogao bi se definisati kao *modeliranje dečje muzičke senzibilnosti, razvijanje muzičkih sposobnosti i receptivnosti prema umetničkim vrednostima*. To bi, između ostalog, podrazumevalo:

- buđenje i razvijanje interesa za muziku;
- razvijanje sposobnosti razumevanja mogućnosti muzičkog izražavanja i kreativnog mišljenja;
- usvajanje opštih informacija o svetu koji decu okružuje;
- razvijanje glasa, muzičkog sluha, osećaja za ritam, itd. (Lelea, 2009).

Upravo zbog činjenice da muzički sadržaji u vrtiću predstavljaju prekretnicu ka daljem, ne samo muzičkom već i opštem razvoju deteta, važno je da gore navedeni ciljevi budu na adekvatan način shvaćeni i primenjeni, što dosta često nije slučaj. Za to postoje razni i različiti razlozi, a većiti argument finansijske prirode ne može biti nepremostiva prepreka.

Muzička darovitost dece predškolskog uzrasta

Predškolski period nesumljivo predstavlja period najintenzivnijeg razvoja i najznačajniji period u razvoju deteta. Muzička darovitost se ispoljava u predškolskom uzrastu, i to uglavnom pre drugih oblika darovitosti (Andre, 2008). Muzička darovitost, kao specifična sposobnost, po nekim autorima javlja se već oko treće godine života deteta. Upravo ovaj period razvoja se smatra *kritičnim periodom* u razvoju potencijalne muzičke darovitosti, stoga je veoma važno i značajno muzičku darovitost dece predškolskog uzrasta što ranije identifikovati i podsticati njen razvoj.

Muzički darovita deca pokazuju sledeće rane znake muzičkog sazrevanja (Andre, 2008, 770):

- uočavanje falša u muzici,
- pamćenje melodija,
- harmonično pevanje,
- ljubav prema sviranju instrumenta u vrtiću,
- pokrete i izgovaranje u ritmu,
- brujanje pevušenje za sebe,

- tupkanje u toku neke aktivnosti,
- osetljivost za zvukove iz okruženja.

Takođe, kao pokazatelje ranog muzičkog sazrevanja, istraživači navode i:

- urođenu sposobnost identifikovanja visine zvuka,
- precizne ritmičke sposobnosti,
- snažno interesovanje za različite žanrove muzike,
- sposobnost učenja i reprodukovanja (prepoznavanje i imitacija) muzike.

Kod muzički darovite dece uočava se i *pojačana osetljivost na zvuk* (Andre, 2008, 772). Ova povišena sposobnost objašnjava se biopsihološkim potencijalom, odnosno osetljivošću nervnih struktura za određenu draž, tj. zvuk, što utiče na pojačanu pažnju i finije diferenciranje auditivnih draži, tako da muzički darovita deca bolje razlikuju melodijske, ritmičke i kompozicijske izražajne mogućnosti muzike.

Farmerova (Farmer, 2007, prema Andre, 2008, 775) lista karakteristika muzički darovite dece omogućava preciznu identifikaciju muzički darovite dece. Autor naglašava da darovito dete ne mora imati sve navedene karakteristike, kao i da dete može da ima i druge mogućnosti koje na ovoj listi nisu navedene. Lista navodi sledeće karakteristike muzički darovite dece:

- Dobar osećaj za ritam,
- Dobra koordinacija,
- Dobro razlikovanje muzičkih i drugih zvukova,
- Razume muzičke odnose,
- Uživa u muzičkim aktivnostima,
- Ima izrazitu muzičku memoriju,
- Odmah reaguje na rita, melodiju i harmoniju,
- Koristi muziku za izražavanje osećanja i doživljaja,
- Ima spontani i originalni kreativni impuls pri komponovanju i izvođenju,
- Uživa u plesu i drami sa elementima muzike
- Posедуje izuzetnu brzinu pri pamćenju muzike,
- Poseduje snažan osećaj za visinu tona.

U skladu sa gore navedenim, od izuzetnog značaja je uloga predškolske ustanove i vaspitača koji će, nakon identifikacije, obezbediti podsticajne uslove za razvoj muzički darovite dece. Naime, da bi se muzički darovita deca podstakla u razvojnih sposobnosti, važno je pre svega poznavati prirodu darovitosti i identifikovati je što pre. Da bi identifikacija bila adekvatna i pravovremena, nesumljivo je da je potreban interdisciplinarni pristup i timski rad vaspitača, pedagoga, psihologa i profesora muzike, kao i saradnja sa roditeljima muzički darovite dece. Ono što predstavlja dominantnu temu ovog rada je uloga i značaj vaspitača i njegovih kompetencija za identifikaciju muzički darovite dece.

Kompetencije vaspitača: uloga i značaj u identifikaciji i radu sa muzički darovitom decom

Kompetencije vaspitača odnose se na kapacitet pojedinca koji se iskazuje u vršenju složenih aktivnosti u vaspitno-obrazovnom radu. Kompetencije predstavljaju skup potrebnih znanja, veština i vrednosnih stavova vaspitača. Standardi kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja (Ministarstvo prosvete Srbije, 2011) navode četiri grupa kompetencija, koje se, primenjene na predškolske ustanove i kompetencije vaspitača odnose na:

- Metodiku vaspitno-obrazovnog rada;
- Poučavanje i učenje;
- Podršku razvoju ličnosti dece, i
- Komunikaciju i saradnju.

Uloga vaspitača u predškolskim ustanovama je višestruka, a jedan od segmenata je potreba da vaspitač pruža dodatnu podršku talentovanoj deci, planira i podstiče razvoj divergentnog mišljenja. Inertnost, česta nezainteresovanost vaspitača, a nekada i nestručnost, mogu biti uzroci pogrešnih metodoloških pristupa u identifikaciji i radu sa muzički darovitom decom. Naginjanje ka formi i formalizovanosti, česta težnja ka kvantifikaciji rezultata koja može biti neprimerena u oblasti o kojoj govorimo, dovodi do odvajanja od suštinskog cilja u čijoj je osnovi razvijanje kreativnosti i kreativnog mišljenja. Da bi se istinski podržao i podstakao muzički razvoj sve dece, a naročito muzički darovite dece, osim formalnih sadržaja predviđenih kurikulumom (ili Opštim osnovama predškolskog programa), bilo bi od izuzetne važnosti organizovanje dopunskih programa u obliku kreativno – edukativnih radionica u vrtiću ili neformalnijem okruženju, u kojem postavljeni ciljevi lakše mogu biti ostvareni. Ovakvi sadržaji pre svega bi vaspitačima omogućili identifikaciju darovite dece, kako bi nakon toga rad mogao biti nastavljen po posebnom programu za darovitu decu ili prema programu koji bi se realizovao na nivou cele vaspitne grupe, sa naglaskom na individualni i individualizovani rad sa muzički darovitom decom.

U zapadnim zemljama se već duže vreme ističu razni programi koji se realizuju u saradnji sa nevladinim sektorom, u kojima značajno mesto zauzimaju upravo neformalne aktivnosti pevanja, sviranja, slušanja, pokreta. Jedan od ovakvih programa jeste i čuveni *Music Together*, koji funkcioniše od 1987. godine, a baziran je na brojnim istraživanjima i dugogodišnjem iskustvu realizatora. Autor, Kenet Gilmartin (Guilmartin), kompozitor na Brodveju, inspirisan Gardnerovom teorijom o višestrukim inteligencijama kao i istraživanjima u oblasti dispozicija i životnih navika kod dece, kreirao je program koji najmlađoj deci pruža jedinstveno *muzičko iskustvo*. Osnovni principi na kojima počiva program jesu između ostalih i ti, da su sva deca muzikalna, da mogu ostvariti osnovne muzičke kompetencije, da je aktivno učešće roditelja ili staratelja u kreativnim radionicama od izuzetne važnosti, kao i možda najvažniji a to je, da aktivnost nije usmerena samo na izvođenje po gotovim obrascima, već da ona mora biti razvojno prilagođena. Jednom nedeljno, u različitom trajanju (od 30 – 60 minuta), odvijaju se aktivnosti pevanja, sviranja na instrumentima, igre pokreta, uz bogate sadržaje (pesme proistekle iz raznih muzičkih

žanrova, kultura, ritmičko – metričkih konstrukcija, oponašanje životinja i učenje o njima, itd.). Akcenat se stavlja na mešovitost grupe jer su istraživanja u okviru programa pokazala da se taj način najbolje podržava prirodan stil učenja. Deca saraduju i međusobno se dopunjuju.(Andre, 2009). Dosta sličan programu *MusikTogether* jeste i jedan drugi program koji vodi poreklo u Nemačkoj, pod naslovom *Kindermusik International* i koji na sličan način promovise kreativnu sredinu ispunjenu energijom, maštom, muzikom plesom, sa obaveznim aktivnim učešćem odraslih u celom konstrukt.

Upravo bi ova poslednja reč bila od presudnog značaja za konfiguraciju jednog novog pristupa u radu sa najmlađima, bar kada je reč o sferi muzičkih aktivnosti. Aktivno učešće dece u stvaranju nečega što nije zadati obrazac kojeg treba reprodukovati, već proizvod samoga deteta, aktivno muziciranje, i ne samo muziciranje (crtanje, pokret, doživljavanje umetničkih slika), koje nije samo sebi cilj, već otvara vidike, razvija maštu i kreativan pristup raznim oblastima, interesantan je sadržaj kojim se treba pozabaviti. Insistiranje na performansima, na *kvantifikaciji muzičkog učinka*, naročito na predškolskom uzrastu, ako ne samo deklarativno već i krajnje realno želimo razvijanje kreativnosti, nimalo nas ne približava tom cilju.

Opisani pristup ima svoje korene u konstruktivističkom shvatanju. Ako pođemo od ideje da je svet dobrim delom naša lična tvorevina, tj. konstrukcija, onda i dete u toj konstrukciji učestvuje. Stvarajući uvek nešto novo, a istovremeno upijajući nova iskustva kroz muzičke, scenske, koreografske i uopšte višestruke vidove ispoljavanja kreativnog mišljenja u okviru programa od kojih smo neke predstavili, dete zajedno sa roditeljima kreira *zajednički muzički konstrukt* koji bi se mogao definisati kao *slobodnu i spontanu individualnu, socijalnu i istorijsku konstrukciju muzičkog izražaja i doživljaja* (Isto, 39).

U Srbiji polako zaživljavaju ovakvi i slični programi. Jedan od njih je i program *Oseti umetnost*, organizovan od strane Galerije Matice Srpske u Novom Sadu u saradnji sa Muzejom Dijaceze u Palermu, 2008. godine. Reč je o radionici realizovanoj u kreativno osmišljenom prostoru Galerije Matice Srpske (*Dečjoj sobi*). Radionica je obrađivala čula vida, sluha, dodira, mirisa, ukusa, kroz izuzetno interesantne sadržaje. Autorka ovog programa bila je saradnica Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Lucija Andre. Sličan program, takođe u organizaciji Matice Srpske bio je i *Živim muziku boja*, sa interesantnim radionicama (*Magične četkice, Priča o ribici, Bašta sebičnog diva, Tajanstveni slikari, Zajednički muzički tepih*).

Kao što možemo videti, postoje razni kreativni sadržaji koji se mogu implementirati kada je reč o deci predškolskog uzrasta. Naravno, dosta je teško to uraditi bazirajući se samo na formalne strukture, već se u proces moraju polako uključivati i organizacije ili institucije koje nisu formalno deo obrazovnog sistema.

Zaključci

Prihvatanje jednog novog načina funkcionisanja, neopterećenog formalnošću, koji u prvi plan zaista stavlja stvaranje najboljih uslova za opšti razvoj dece, pravi je izazov naročito u centralizovanom društvu u kojem relevantni faktori

ne iskazuju preteranu otvorenost ka promenama. Savremen pristup radu sa decom u vrtiću i u školi podrazumeva kompozicije koje parafraziraju razne moderne stilove, stvarajući od dečjih nastupa pravi *šou* (Činč, 2010).

Postavlja se, međutim, pitanje u kojoj meri je vaspitački i učiteljski kadar osposobljen, voljan i stimulisan da ovakve pristupe ima u svom radu. Ako se osvrnemo na osposobljenost, naravno da ćemo se požaliti na dosta trom i rigidan sistem u kojima se oni pripremaju za svoj poziv i koji nije najčešće naklonjen nekom kreativnom delovanju, već standardizaciji. Nebrojano puta smo slušali opažanja kako kompetencije naših učenika i studenata nisu kompatibilne sa onima u zapadnim i naročito nordijskim zemljama, a jedan od razloga je upravo i taj što nemaju razvijeno kreativno razmišljanje i fleksibilnost u odgovorima na promene i nove situacije, što je jedna od karakteristika savremenog društva. Jednostavno, sistem i navike se menjaju mnogo sporije od društvenih oklonosti a upravo taj jaz stvara probleme. Otvorenost ka novom, naravno ako je ono u funkciji ostvarivanja postavljenih vaspitno – obrazovnih ciljeva, biće jedini put ka stvaranju jednog efikasnog društva.

Neizostavno dolazimo i do većitog argumenta – nedostatka finansijskih sredstava, koji međutim nije uvek potkrepljen realnošću. Nisu uvek potrebni posebni materijalni i finansijski naponi da bi se kreativno osmislio i sproveo određeni sadržaj, da bi se deca i roditelji kao i šira društvena sredina aktivno uplela u ostvarivanje cilja. Dosta se često skrivamo iza nedostatka materijalnog i finansijskog, kako bi opravdali sopstvenu negativnu inertnost.

U svakom slučaju, potencijali za realizaciju i sprovođenje kreativnih sadržaja u muzičkim aktivnostima na predškolskom uzrastu uvek postoje. Iako okruženje možda nije svaki put motivirajuće, to nas ne sprečava da u nama samima prevaziđemo ustaljene obrasce i da u svemu što činimo pronađemo kreativne osobine. Samo ćemo na taj način postići zdravo i funkcionalno društvo, ne samo kada je umetnička sfera u pitanju, već i ostale oblasti delovanja u kojima se jedino kreativnom mišlju može napredovati.

Literatura:

- Andre, L. (2008). Strategije rada sa muzički darovitom decom predškolskog uzrasta. *Pedagoška stvarnost*, 54(7-8), 767-782.
- Andre, L. (2009): *Pedagogija muzičkog konstrukta*. Beograd, Zadužbina Andrejević.
- Činč, E. (2008): *Osnovi teorije muzike sa zbirkom rešenih testova*, Vršac, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača *Mihailo Palov*.
- Činč, E. (2010): *Osnovi rada sa dečjim muzičkim sastavima*, Vršac, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača *Mihailo Palov*.
- Činč, E. (2012): *Muzička hrestomatija.*, Vršac, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača *Mihailo Palov*.
- Đurković – Pantelić, M. (1998): *Metodika muzičkog vaspitanja dece predškolskog uzrasta*, Šabac, Viša škola za obrazovanje vaspitača.

- Gojkov, G. (1995): *Kognitivni stil u didaktici*, Vršac, Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- *Standardi kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoj*. Preuzeto sa sajta http://www.zuov.gov.rs/novisajt2012/dokumenta/132_standardi-nastavnika_cir.pdf 05.03.2013. godine
- Lelea, J. (2009): *Školski udžbenik u funkciji očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta*, Vršac, Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača *Mihailo Palov*.
- Mirković – Radoš, K. (1996): *Psihologija muzike*, Beograd, Zavod za udžbenike I nastavna sredstva.
- Vasiljević, Z. (2003): *Metodika početnog muzičkog opismenjavanja*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Dr Eudjen Cinc

Dr Tanja Nedimovic

Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov" Vršac

THE COMPETENCES OF PRESCHOOL TEACHERS AND POSSIBLE CAUSES OF WRONG METHODOLOGICAL APPROACHES TO IDENTIFICATION OF MUSICALLY GIFTED CHILDREN

Preschool teachers are one of the most important links in the complex set of factors influencing proper identification and subsequent work with musically gifted children. In the recent integrative pedagogic-psychological models competences imply the capacity of an individual to successfully reach one's own aims, needs and roles in a variety of fields of social and professional life, as well as satisfying communication with others. Competences also include the following elements: knowledge and understanding (theoretical knowledge on academic achievement, capacity to gain insights and understanding), knowledge on how to be (values as integral elements of the way of observing and living with others in social context). Insufficiently and/or inadequately developed competences of preschool teachers, along with many other seemingly minor elements, can influence the use of wrong procedures of identification, resulting in improper evaluation of potentially musically gifted children.

Key words: competencies, preschool teacher, instruments, giftedness.